

# ПРОБЛЕМА ВИХОВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ГРОМАДСЬКО-ОСВІТНІХ ДІЯЧІВ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ (1919 – 1939 РР.)

УДК 37.015.31:613 “1919/1939”

Лариса Сливка, кандидат педагогічних наук,  
доцент кафедри теорії та методики початкової освіти  
Прикарпатського національного університету  
імені Василя Стефаника,  
м. Івано-Франківськ

## ПРОБЛЕМА ВИХОВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ГРОМАДСЬКО-ОСВІТНІХ ДІЯЧІВ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ (1919 – 1939 РР.)

У статті узагальнено педагогічну спадщину громадсько-освітніх діячів Західної України 1920 – 1930-х років у контексті виховання здорового способу життя дітей і молоді.

**Ключові слова:** громадсько-освітні діячі, здоровий спосіб життя, школа, діти і молодь.

**Літ. 8.**

**П**остановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Пріоритетним завданням сучасної освіти є збереження й зміцнення здоров'я зростаючого покоління, виховання у школярів свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших громадян як найвищої соціальної цінності.

**Аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття.** Проблема здорового способу життя (ЗСЖ) особистості є предметом пильної уваги науковців. Запорукою успіху в її розв'язанні виступає поєднання сучасних досягнень наукової думки й спадщини минулого, органічний зв'язок з історією української школи, особливостями національного виховання. Завдяки науковим дослідженням сучасних учених (І. Андрухів, Я. Боднар, О. Винничук, О. Волянчук, Н. Гнесь, С. Івах, Б. Савчук, О. Цибанюк) вітчизняну науку збагачено матеріалами про окремі аспекти проблеми збереження, зміцнення і формування здоров'я дітей та юнацтва в Західній Україні міжвоєнного періоду ХХ ст. Проте цілком досліджувана проблема ще не була предметом спеціальних розвідок.

**Мета статті** – проаналізувати деякі праці педагогів, лікарів, науковців, громадсько-просвітницьких діячів Західної України 1919–1939 рр., у яких порушувалися педагогічні аспекти здоров'язбереження і здоров'яформування зростаючої особистості з метою творчого використання цих надбань в освітньо-виховній роботі сучасної школи.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Репрезентанти західноукраїнської наукової думки міжвоєнної доби ХХ ст. розглядали здоровий

спосіб життя з різних позицій, які загалом взаємодоповнювали і взаємопідсилювали одна одну, що дозволяло розглядати означений феномен комплексно, пов'язуючи його водночас із біологічними (поведінковими) аспектами, психосоціальними компонентами і, що дуже важливо, суспільними та особистісними цінностями.

Результати наукового пошуку засвідчили, що творчі пошуки українських педагогів, лікарів, громадських діячів формували загальні, оптимальні для того часу, педагогічні рекомендації. Їх цінність вбачаємо насамперед у тому, що з плином років вони не втратили своєї актуальності.

Попри вкрай несприятливі умови (після поразки національно-визвольних змагань українців унаслідок переділу територій західноукраїнські землі опинилися під пануванням трьох різних держав: Галичина і Волинь – під Польщею, Буковина – під Румунією, а Закарпаття включено до складу Чехословаччини), за яких урядові чинники проводили політику, спрямовану на позбавлення органічного зв'язку української школи з власним народом (асиміляція, денаціоналізація), українці, використовуючи щонайменшу можливість, розбудовували українську школу, утверджували національну ідею у вихованні дітей і молоді. Важливим аспектом цього процесу вважали пропаганду ідеї про те, що малечку прищеплені дітям знання, уміння і навички, що сприяють здоров'ю перетворюються згодом у важливий компонент їх загальної культури, що впливатиме на формування здорового способу життя всього суспільства і сприятиме розбудові майбутньої суверенної держави.

Так, очільниця українського протиалкольного товариства “Відродження” С. Парфанович у передмові до книги “На роздоріжжі, або за і проти

## ПРОБЛЕМА ВИХОВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ГРОМАДСЬКО-ОСВІТНІХ ДІЯЧІВ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ (1919 – 1939 РР.)

алкоголю” зазначала: “... наше теперішнє життя й наше майбутнє ... вимагають людей сильних і здорових” [4, 5]. Педагог, письменник, науковець, директор народної хлоп’ячої школи ім. Б. Грінченка Українського Педагогічного Товариства (УТП) у Львові П. Біланюк своєю чергою зазначав, що справу виховання самих себе і зростаючого покоління “на нових людей, що могли б спростати новим вимогам нових часів”, необхідно тісно пов’язували зі здоров’ям людського організму [2, 242].

Таким чином, за 1919 – 1939 рр. проблема здоров’я зростаючого покоління у зв’язку з її актуальністю чітко виокремилася з низки педагогічних проблем і розглядається як загальнонаціональна. А оскільки дорослих, як показувала практика, було важко, “а декуди й неможливо” перевиховати у напрямку “гігієнічного життя”, оскільки у своїй більшості дорослі є консервативними “без компромісу”, то прогрес у справі збереження, зміцнення і формування здоров’я українців вбачали насамперед у “заведенні ліпшого виховання” дітей і молоді [3, 11].

Чільне місце у цьому процесі відводили школі. Так, лікар В. Куцик на сторінках книги “Як удоровити наш народний побут” (1932) писав, що усе, що дитина бачить і чує в школі, “всякає глибоко в її молодечу душу, запалює її живу уяву”. Науковець вважав, що, засвоївши в школі “найпростіші гігієнічні правди”, учень стане “прикладом для своєї сім’ї”, буде навчати своїх рідних, “як треба шанувати здоров’я” [5, 18].

Проблеми гігієнічної освіти актуалізували в міжвоєнний період галицький лікар О. Філяс. На Першому українському педагогічному конгресі (Львів, 1935) у доповіді “Школи та поширення гасел гігієни серед громадянства” [7], виокремивши цінний світовий досвід здоров’яформуючої освіти, який планували впровадити в українську освітню практику, він наголосив на активізації суспільних чинників у цьому процесі, визнав школу найкращим “пригожим до впливу”, “дійсним засобом пропаганди гігієни”, окреслив пріоритетні засади методики гігієнічного виховання (зокрема, його практичну спрямованість та активність вихованця). У системі гігієнічного виховання чільне місце О. Філяс відводив початковій школі. Її він називав проміжною ланкою і важливим етапом цього процесу.

Збереження, зміцнення і формування здоров’я зростаючої особистості тісно узгоджувалося за міжвоєнної доби із завданнями фізичного виховання. Про це засвідчує, зокрема, зміст праць І. Боберського (“Значення руханкових товариств”,

1933), А. Вахнянина (“Пластовим шляхом за красою життя”, 1924), А. Волошина (“Педагогіка і дидактика”, 1935), С. Гайдучка (“Вплив фізичного виховання на вдачу нашої молоді”, 1935), Ю. Дзеровича (“Педагогіка”, 1937), О. Суховерської (“Рухові забави й ігри з мелодіями і примівками”, 1924), О. Тисовського (“Життя в Пласті: основи пластового життя для української молоді”, 1921), П. Франка (“Фізичне виховання в народних школах I-го ступеня”, 1937), І. Ющишина (“Значення сучасного фізичного виховання, спорту і військової підготовки молоді”, 1937). Провідну ідею згаданих розвідок можна сформулювати таким твердженням: фізичне виховання є важливим складником формування здорового способу життя, оскільки, з одного боку, передбачає створення оптимальних умов для забезпечення достатнього фізичного розвитку дітей і молоді, їх рухової активності, загартування організму, підвищення працездатності організму, з іншого – поліпшує психічний стан вихованців, сприяє набуттю ними санітарно-гігієнічних умінь та навичок, відволікає їх від шкідливих звичок, спонукає до “здорового” проведення вільного часу, ін.

Турботою про здоров’я дітей як носіїв репродуктивного потенціалу українського суспільства зумовлювалася активізація антиалкогольної і протинікотинової кампанії, яка активно розгорнулася в Західній Україні за 1919 – 1939 рр. Її пов’язували насамперед з антиалкогольною освітою і антиалкогольним вихованням. Прогресивне українство добре розуміло, що пияцтво – це та біда, що підточує здоров’я, добробут й щастя людини та її родини. Так, С. Парфанович у статті “Шкідливий вплив алкоголю на здоров’я людини”, опублікованій у часописі “Життя і знання” (1929. – Ч. 9), зазначала, що крім руїни “маєткової” зловживання алкоголем несе із собою “руїну здоров’я”, родинного спокою і щастя; ця “руїна” “переходить” на дітей й онуків пияка, “мститься з роду в рід”, веде до винищення й вимирання цілих родин і народів [6, 273].

Здійснений аналіз праць І. Герасимовича (“Геть з алкоголем і корчмами”, 1930), Ю. Каменецького (“Пласт а алкогольне питання”, 1927), К. Феделеша (“Не пий. Добра порада нашому народові”, 1933) засвідчив, що у міжвоєнну добу ХХ ст. в Західній Україні були напрацьовані послідовні етапи здійснення антиалкогольного виховання дітей і молоді, як-от: оволодіти знаннями про шкідливість вживання алкоголю і куріння; переконатися у перевагах тверезого способу життя; позбутися шкідливих звичок; зрозуміти необхідність боротьби з алкоголізмом і долучитися (в міру своїх

## ПРОБЛЕМА ВИХОВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ГРОМАДСЬКО-ОСВІТНІХ ДІЯЧІВ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ (1919 – 1939 РР.)

можливостей) до участі в цій боротьбі. Можемо говорити про те, що метою антиалкогольного виховання у досліджуваній період було формування особистості, яка дотримується здорового способу життя й активно його захищає.

Більш детально висвітлимо зміст розвідки педагога, директора приватної гімназії в Рогатині М. Чайківського “Алкоголізм і школа” (1938) [8], оскільки саме в ній, на нашу думку, найбільш повно закумульовано зміст й педагогічні засади розв’язання антиалкогольної проблеми. Вважаємо, що наведені нижче міркування галицького освітянина можуть і сьогодні бути своєрідним орієнтиром у справі антиалкогольного виховання дітей і молоді: 1) алкоголь негативно впливає на здоров’я людини, перебіг захворювань, тривалість життя; руйнує сімейні стосунки; знижує трудову активність; морально деградує особистість, сприяє втраті людиною моральних цінностей; 2) важлива роль у справі антиалкогольного виховання належить школі; 3) учитель своєю поведінкою не повинен давати учням “лихого прикладу”, мусить бути абстинентом, оскільки такий його спосіб життя “може багато більше доброго зробити, як не одна освідомлююча книжка чи брошура, особливо, коли він тішиться авторитетом і симпатією в молоді”; 4) антиалкогольне і протинікотинне навчання і виховання бажано “розбити на всі шкільні предмети”; 5) важливу роль в означеній ділянці виховання відіграє “гармонійна співпраця” усього учительського колективу; 6) протиалкогольне виховання школярів вимагає створення протиалкогольного гуртка – “відповідного середовища, в якому молодь могла б поглибити своє протиалкогольне знання, закріплювати свої переконання та розвіювати свої сумніви”; 7) протиалкогольне виховання “вчить молодь шукати собі ідеалів і до них змагати”; 8) відповідним чином вихована молодь (“абстинентська молодь”) зможе кардинально вплинути на “отверезіння” “старших”, а отже виконати, таким чином, “велику культурну й національну місію”.

У досліджуваній період вельми актуальною була проблема необхідності формування вмотивованого ставлення дітей і молоді до процесу власного оздоровлення. Пошуки ефективних шляхів прилучення до здорового способу життя тісно пров’язували із вихованням настанови на довге здорове життя. Вважалося, що ведення здорового способу життя повинно бути наслідком внутрішнього спонукання, а не нав’язання зовні рішенням. Такий підхід передбачав замість рекомендацій, що не вимагають роботи мозку, дати саме те, що

спонукатиме цю роботу, а отже, забезпечити оздоровче знання, що заглиблюється до оздоровчої свідомості з тим, щоб на глибині розуміння перетворитися на оздоровчий імператив.

Так, приміром, галицька освітянка І. Біденко у статті “Година практичних занять з ділянки культури щоденного життя в II-ій класі”, надрукованій у часописі “Методика і шкільна практика” (1935), зазначала, що уроки, присвячені питанням гігієни, недоцільно розпочинати зі слів на кшталт “сьогодні навчимося мити руки” “хоч би й по відповідній приготувчій балаці”. При такому підході до справи, на думку І. Біденко, важко досягнути бажаної мети, оскільки у дітей немає “жодного” зацікавлення, а без цього не можливо здобути ніяких довготривалих результатів. Педагог схилилася до думки, що уроки відповідного змісту дають позитивний виховний ефект тільки якщо їх проведення викликане “конечною життєвою потребою” [1, 71]. В контексті сказаного актуальними залишаються висновки М. Чайківського про те, що серед інформації, яка представлена в антиалкогольній літературі, необхідно віднаходити щось таке, що може потрясти, “мусить заставити інакше думати”, переоцінити вироблені у собі вартості [8, 16].

**Висновки з даного дослідження.** Проаналізовані праці уможливають висновок про те, що громадсько-освітні, релігійні діячі, лікарі Західної України 1919 – 1939 рр. зробили значний внесок у розробку теоретичних засад виховання здорового способу життя. Погляди тогочасних науковців почасти відповідають сучасним потребам у галузі виховання ЗСЖ. Хоч у проаналізованій літературі немає ґрунтовної теорії (маємо на увазі відсутність окремої галузі педагогічних досліджень щодо здорового способу життя), але вона містить істотні узагальнені міркування, теоретичні підходи й численні приклади конкретного розв’язання різних питань щодо збереження, зміцнення і формування здоров’я зростаючої особистості. Можемо говорити про паралелізм у поглядах тодішніх учених і науковців сьогодення, оскільки у їх міркуваннях є багато спільного щодо форм, методів і прийомів досліджуваної ділянки виховання.

1. Біденко І. Година практичних занять з ділянки культури щоденного життя в II-ій класі / І. Біденко // *Методика і шкільна практика*. – 1935. – VI річник. – С. 70 – 72.

2. Біланюк П. До чого змагає сучасна школа взагалі і Рідна Школа зокрема / Біланюк П. //

## ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО

- Рідна школа. – 1938. – Ч. 15 – 16. – С. 241 – 243.
3. Гончарів-Гончаренко А. Загальна гігієна: (скорочений курс) / А. Гончарів-Гончаренко. – Прага: Видання Українського Громадського Видавничого Фонду, 1924. – 202 с.
4. Каменецький Ю. На роздоріжжі або за і проти алкоголю / Ю. Каменецький. – Львів: Відродження, 1936. – 80 с. – (Вид-ня укр. протиалкогольного т-ва “Відродження”; Ч. 26).
5. Куцик В. Як уздоровити наш народний побут / Василь Куцик. – Львів: Накл. Українського Гігієнічного товариства у Львові, 1932. – 24 с.
6. Парфанович С. Шкідливий вплив алкоголю на здоров'я дитини / С. Парфанович // Життя і знання. – 1929. – Ч. 9. – С. 273 – 274.
7. Філяс О. Школи та поширення гасел гігієни серед громадянства / Осип Філяс // Перший український педагогічний конгрес. 1935. – Львів: Рідна Школа, 1938. – С. 115 – 133.
8. М. Ч [М. Чайківський]. Акоголізм і школа / М. Ч. // Наша школа. – 1937. – Ч. 8 – 9. – С. 12 – 18; Ч. 10. – С. 14 – 16; 1938. – Ч. 1 – 2. – С. 19 – 24.

Стаття надійшла до редакції 14.11.2011

УДК 262.3(477)(092)

о. Олег Кекош, капелан, викладач кафедри культурології та українознавства  
Дрогобицького державного педагогічного університету  
імені Івана Франка

### ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО

У статті досліджується актуальне питання виховання дітей та молоді на основі християнських цінностей. Через призму духовної спадщини митрополита Андрея Шептицького ми висвітлюємо необхідність релігійного виховання дитини, яке є основою морального життя, розвитку високих людських цінностей, єднаням з Богом і правильним вихованням підростаючого покоління.

**Ключові слова:** митрополит Андрей Шептицький, християнське виховання дітей, спархія, гімназія, сиротинець.

**Літ. 9.**

**А**ктуальність проблеми. В умовах сучасної моральної кризи, про яку говорять багато дослідників, питання виховання стає другорядним. Це і є причиною того, що виростають несформовані і незрілі особистості, від яких згодом залежатиме доля Української Держави і нації. Українська педагогіка перебуває у пошуку орієнтирів для формування успішної виховної системи. У цьому процесі дуже важливо почути голос Церкви, яка на основі Божественного Одрокнення та багатовікового досвіду пропонує свою допомогу і участь у такій важливій справі, як виховання. На нашу думку, надзвичайно цінні вказівки та ретельно продумані і представлені виховні методологічні принципи можемо почерпнути з морально-пастирських послань митрополита Андрея Шептицького. Він глибоко розумів значення виховання і звертав на нього свою постійну увагу як у ділянці теоретичного обґрунтування, так і в царині практичного здійснення через мережу різних виховних установ та засобів.

Радянська виховна система відводила головну

роль в справі виховання школи, яка мала поступово і наполегливо підготовляти будівників нового соціального ладу. Роль сім'ї і батьків при такому підході була другорядною. Зовсім інакшу модель представляє у своїх творах митрополит Шептицький. Він наголошує на відповідальності батьків за виховання своїх дітей та представляє родину як найуспішніше виховне середовище. Погоджуючись із думкою митрополита, прагнемо підкреслити, що виховання дітей і молоді – це, насамперед, відповідальність батьків, яким допомагають різноманітні виховні та освітні установи. Цілісне виховання не може не включати релігійного аспекту. Це твердження митрополита Андрея добре представлене та пояснене в його творах.

Вибравши дану тему, хочемо вказати, що в Україні існував самобутній християнський погляд на виховання дітей і молоді, який ми можемо простежити у пастирських посланнях митрополита Андрея Шептицького. У них він заклав своє розуміння виховання дітей і поклав багато праці та сил для розв'язання цього питання, яке